

تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در دو نشریه فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" و "فصلنامه کتاب" در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶

محسن سلک^۱

دکتر اشرف السادات بزرگی^۲

چکیده

هدف: هدف این تحقیق، تعیین گرایش موضوعی مقالات مندرج در دو نشریه فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" و "فصلنامه کتاب"، تعیین تعداد مقالات و جنسیت پدید آورندگان و مدرک تحصیلی آنان و تعداد مقالات ترجمه و تالیفی این دو نشریه در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ روش تحقیق: مجلات مورد بررسی در این پژوهش به روش پیمایشی بررسی شدند. ابزار گردآوری اطلاعات سیاهه واری بود. روش پژوهش تحلیل محتواست که یکی از فنون تحلیل در پژوهش کیفی به حساب می‌آید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی استفاده شد. یافته‌ها: ۲۷۰ عنوان از مقالات تالیفی و ۲۶ عنوان ترجمه بوده‌اند و ۲۵۹ نفر مرد و ۱۷۰ نفر زن بعنوان نویسنده یا مترجم در پدید آوردن مقالات شرکت داشته‌اند. بیشترین سهم را نویسندگان دارای مدرک کارشناسی ارشد با تعداد ۱۷۷ داشته‌اند. از لحاظ گرایش موضوعی مقالات، در فصلنامه کتاب، موضوع "کتابخانه‌ها و مراکز منابع" (۱۳ درصد) بیشترین و "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" (۰/۶ درصد) کمترین گرایش موضوعی مقالات را بخود اختصاص داده‌اند. در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، موضوع "ذخیره و بازیابی رایانه‌ای اطلاعات" (۱۸/۵ درصد) بیشترین و "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" (۰/۵ درصد) کمترین موضوعات مورد توجه بوده‌اند. نتیجه‌گیری: موضوع "ذخیره و بازیابی رایانه‌ای اطلاعات" (۱۳/۳ درصد) بیشترین گرایش موضوعی مقالات دو نشریه را داشته‌است و پس از آن "کتابخانه‌ها و مراکز منابع" (۱۱/۲ درصد) و "ارتباطات و فناوری اطلاعات" (۱۰/۸ درصد) قرار دارند. موضوع "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" (۰/۶ درصد) نیز کمترین گرایش موضوعی مقالات را بخود اختصاص داده‌است. با استفاده از آزمون کای اسکوئر (X²) مشخص شد که هر دو نشریه از لحاظ پوشش موضوعی یکسان عمل کرده‌اند.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا، مقالات مجلات، فصلنامه کتاب، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی

مقدمه

نشریات علمی یکی از مهم‌ترین و بهترین راه‌های اطلاع‌رسانی از آخرین پژوهش‌ها و یافته‌های تخصصی در هر رشته علمی محسوب می‌شوند. انجام مطالعات کتابسنجی در مورد این نشریات و تحلیل محتوای مقالات آنها، می‌تواند بیانگر سیر تحولات و جهت‌گیری‌های موضوعی در تحقیقات رشته مربوطه باشد. تعیین میزان و نحوه مشارکت متخصصان و مولفان در پدید آوردن مقالات دو نشریه تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی یعنی "فصلنامه کتاب" و "فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی"

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال. rend56@yahoo.com

۲. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال و عضو هیات علمی بازنشسته کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. bozorgi.535@yahoo.com

در سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، و نیز تعیین گرایش های موضوعی این نشریات و نقاط قوت و کاستی های موجود در آنها، مبنای نوشته حاضر است

بیان مسئله

مقالاتی که در نشریات منتشر می شوند، به لحاظ سرعت انتشار، تازگی مطالب و تخصصی بودن محتوا، از ضروری ترین منابع مورد نیاز پژوهش هستند (نیازی، ۱۳۸۰). در این بین، نشریاتی که در حوزه های تخصصی با رتبه های "علمی-پژوهشی" و "علمی-ترویجی" منتشر می شوند دارای ارزش و اهمیت علمی بیشتری نسبت به سایر نشریات در آن حوزه ها می باشند؛ و محتوای مقالات چنین نشریاتی در بردارنده مطالب و اطلاعات موثق، بنیادین و جدید در حوزه مربوطه بوده و نقش موثری در جهت دهی به اقدامات و پژوهشهای آتی در حوزه تخصصی اشان بر عهده دارند. بنابراین، با توجه به اینکه فصلنامه "کتابداری و اطلاع رسانی"، اولین نشریه ایست که در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی از رتبه علمی-پژوهشی برخوردار شده است و "فصلنامه کتاب" نیز توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران- که در کنار سایر وظایف، به نوعی نقش رهبری برای کلیه کتابخانه ها و انجام تحقیق درباره فنون کتابداری را نیز به عهده دارد- منتشر می شود و دارای رتبه علمی-ترویجی نیز می باشد؛ انتظار می رود که محتوای مقالات این دو نشریه انعکاس دهنده پژوهش های جدید در این حوزه و نیز در بردارنده گرایشها و موضوعات بنیادین و بیانگر اولویتهای موضوعی موجود در یک مقطع زمانی در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی در ایران باشند. از این رو بررسی موضوعات مطرح شده در مقالات این نشریات در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، می تواند علاوه بر اینکه تصویری عینی از شرایط موجود و وضعیت انعکاس تحقیقات در این دونشریه در اختیار قرار دهد، همچنین، می تواند نشان دهنده گرایش های موضوعی و کمبودهای احتمالی موجود در مقالات این دونشریه باشد.

اهداف پژوهش

اصلی این پژوهش عبارتست از:

تعیین گرایش موضوعی مقالات مندرج در دو نشریه "کتابداری و اطلاع رسانی" و "فصلنامه کتاب" در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶.

اهداف فرعی عبارتست از:

۱. تعیین نقاط قوت و کاستیهای موجود در مقالات مذکور از حیث پرداخت موضوعی.
۲. ارائه چشم اندازی برای نویسندگان، پژوهشگران و دانشجویان حوزه کتابداری و اطلاع رسانی جهت تعیین و انتخاب حوزه های پژوهشی در انجام پژوهشهای آتی.
۳. تعیین میزان مشارکت محققان و نویسندگان مقالات این دو نشریه از حیث جنسیت و مدرک تحصیلی آنان

اهمیت پژوهش

انجام مطالعات کتابسنجی در مورد مقالات نشریات علمی همواره ارزنده و در بردارنده نتایج مفید و آگاهی دهنده ای در خصوص وضعیت فعلی تحقیقات، کم و کیف مقالات و میزان ارزش و اعتبار نشریات و همچنین راهگشایی برای انجام تحقیقات آتی می باشد. این مسئله بالطبع در مورد نشریات علمی رشته کتابداری و اطلاع رسانی نیز مصداق دارد. تا کنون تحقیقات کتابسنجی متعددی در مورد نشریات این حوزه انجام گرفته است که گرایش عمده در این تحقیقات تحلیل استنادی مقالات بوده است و تحلیل محتوایی کمتری در خصوص محتوای مقالات این نشریات انجام گرفته است. فصلنامه "کتابداری و اطلاع رسانی"، علاوه بر رتبه علمی-پژوهشی، از سوی محققان سراسر کشور بویژه متخصصان کتابداری دانشگاه فردوسی مشهد حمایت علمی می شود و مقالات آن نیز همواره مورد استفاده و استناد محققان بوده و از جمله نشریات معتبر و موثق در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی محسوب می شود و "فصلنامه کتاب" نیز توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران منتشر می شود که سال هاست در راستای اهداف پژوهشی، آموزشی و علمی خود به اجرای تحقیق درباره فنون کتابداری

می‌پردازد و مقالات این فصلنامه نیز مورد رجوع پژوهشگران قرار می‌گیرد. از این رو تحلیل محتوای موضوعی مقالات این دو نشریه در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، و مقایسه گرایش‌های موضوعی مقالات آنها در دوره زمانی یکسان، علاوه بر ارزش‌های فوق‌الذکر، می‌تواند سنجی‌ای برای ارزیابی جهت‌گیریها، علائق و حوزه‌های پژوهشی مورد نظر ارائه‌دهندگان مقالات نشریات فوق‌الذکر باشد و چشم‌اندازهای موضوعی و پژوهشی بالقوه در این رشته را در اختیار علاقمندان قرار دهد.

پرسش‌های اساسی پژوهش

- ۱- تعداد مقالات در دو نشریه "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ چه میزان است؟
- ۲- چه تعداد از مقالات مندرج در دو نشریه فوق‌الذکر، ترجمه شده و چه تعداد تالیفی هستند؟
- ۳- تعداد پدیدآورندگان مقالات دو نشریه مورد بررسی به تفکیک جنسیت آنان چه میزان است؟
- ۴- تعداد پدیدآورندگان مقالات دو نشریه مورد بررسی به تفکیک مدرک تحصیلی آنها چه مقدار است؟
- ۵- توزیع مقوله‌های موضوعی در مقالات مندرج در هر یک از نشریات "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ به تفکیک دوره انتشار آنها چگونه است؟
- ۶- گرایش موضوعی مقالات نشریات "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ بطور کلی چگونه است؟

فرضیه پژوهش

«دو نشریه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" و "فصلنامه کتاب" از لحاظ پوشش موضوعی در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ یکسان عمل نکرده‌اند.»

پیشینه پژوهش

مطالعات انجام شده در داخل ایران

احمد لاری و فرزین (۱۳۷۶) در پژوهشی مقالات مندرج در مجلات فصلنامه کتاب، پیام کتابخانه، کتابداری و اطلاع‌رسانی و کرانه را از جنبه‌های تالیف و ترجمه، پدیدآورندگان و موضوع مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که بیشتر مقالات تالیفی بوده و کتابداران نقش عمده‌ای در تالیف و ترجمه داشته‌اند و بیشترین مقالات به کتابخانه‌ها (۲۸ درصد) و پس از آن به اطلاع‌رسانی با ۱۸ درصد اختصاص دارد و بیش از نیمی از مقالات توسط افرادی فراهم شده است که تنها یک مقاله منتشر نموده‌اند.

ملیح (۱۳۷۶) در پایان‌نامه خود با استفاده از روش پیمایشی به بررسی پراکندگی موضوعی، رشد کمی تعداد مقالات، مقالات ترجمه و تالیفی، مقالات پژوهشی و غیر پژوهشی و روش‌های بکار رفته در مقالات پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از نظر کمی تولید مقالات در سال ۱۳۷۳ افزایش در خور توجهی نسبت به دیگر سال‌های مورد بررسی داشته است. بیشترین مقالات منتشر شده مربوط به موضوعات "چاپ و نشر" (۶۵۹ مقاله) و "کتابداری و اطلاع‌رسانی" (۲۲۶ مقاله) و "سیستم‌های اطلاعاتی و تکنولوژی اطلاعات" (۲۲۰ مقاله) است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهند که مقالات رویکرد چشمگیری به سوی "سیستم‌های اطلاعاتی و تکنولوژی اطلاعات" دارند. در این چارچوب کمترین مقالات در موضوع "سازمان و مدیریت"، "آموزش" و بویژه "کتابسنجی و اطلاع‌سنجی" است.

حری (۱۳۷۸) در پژوهشی با هدف کشف وضعیت پژوهشی در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و جهت‌گیری موضوعی آنها در طول زمان، مقالات، پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی این حوزه را از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷، با استفاده از روش کتابسنجی مورد پیمایش قرار داد. یافته‌ها نشان داد که بیشترین سهم تولیدات علمی متعلق به مقاله و سپس به ترتیب

پایان نامه و طرح پژوهشی بوده است. گرایش موضوعی مقالات به سمت موضوع "اطلاع رسانی" و پایان نامه ها به سمت موضوع "کتابخانه ها" و طرح های پژوهشی به موضوع "کتابشناسی" است و کتابخانه ها، اطلاع رسانی، استفاده و خدمات، فن آوری، چاپ و نشر، سازماندهی، آموزش و تحقیق، مبانی کتابداری، مجموعه سازی، مدیریت، نسخه شناسی و افراد در رتبه های دوم تا آخر قرار دارند.

نیازی (۱۳۸۰) در پژوهشی مقالات مندرج در نشریات کتابداری از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷ را از نظر توزیع موضوعی به طور کلی و همچنین به تفکیک عناوین نشریات و دوره های انتشار مورد بررسی قرار داد. نتایج حاصل از بررسی نشان داد که نشر مقالات در سال های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۶ افت قابل توجهی داشته است و در دهه ۱۳۷۰ رشد چشمگیری در این زمینه وجود داشته است. در مجموع، موضوع "کتابخانه ها و مراکز منابع" بیشترین (۲۱۴) گرایش موضوعی مقالات نشریات را به خود اختصاص داده است. نتایج حاصل از بررسی توزیع موضوعی مقالات منتشره به تفکیک دوره های دهساله حاکی از سمت گیری نشر مقالات در دهه ۱۳۷۰ در حوزه هایی چون "ارتباط اطلاعاتی"، "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" و "فناوری اطلاعات و ارتباطات" بوده است که نشانگر تاثیر تحول فناوری اطلاعات بر فعالیت های پژوهشی در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی می باشد.

آذرانفر (۱۳۸۵) در پایان نامه خود به بررسی ۲۴۰ پایان نامه از دانشگاههای مختلف موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران پرداخته است. یافته های پژوهش نشان می دهد که گرایش موضوعی غالب در پایان نامه های مورد نظر به مقوله "کتابخانه ها و مراکز منابع" و ضعیف ترین گرایش به مقوله "رسانه" اختصاص داشته است. در مقوله "کتابخانه ها و مراکز منابع" زیر گروه "کتابخانه های دانشگاهی" بیشتر از سایر کتابخانه ها بررسی شده است. از لحاظ روش پژوهش، بیشتر پایان نامه ها از روش پیمایشی استفاده کرده اند.

شادمان فر (۱۳۸۷) در پایان نامه خود به بررسی ۴۷ عنوان مقاله ارائه شده در همایشهای انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران طی سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ پرداخته است. نتایج پژوهش از نقطه نظر گرایش موضوعی مقالات نشان می دهد که موضوع "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" با ۲۴ درصد بیشترین سهم را در مقالات داشته است و بعد از آن موضوعات "فناوری اطلاعات و ارتباطات" با ۱۸ درصد و "کلیات کتابداری و اطلاع رسانی" با ۱۶ درصد در مرتبه های بعدی قرار دارند. سهم مردان در ارائه مقالات ۶۹ درصد و سهم زنان ۳۱ درصد بوده است.

سیدین (۱۳۸۷) در پایان نامه خود به تحلیل محتوای ۵۲۴ پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد واحد های تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال های ۱۳۷۲-۱۳۸۶^۱ به منظور تعیین سیر موضوعی در هر مقوله در طی سال های مذکور و تعیین تعداد پایان نامه ها به تفکیک دانشگاه، سال نگارش، جنسیت، روش پژوهش و وضعیت استنادها پرداخت. یافته ها نشان می دهند که بیشترین تعداد پایان نامه مربوط به دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال بوده و تعداد پایان نامه های نگارش شده بوسیله زنان دو برابر مردان است و روش پیمایشی بیشتر از سایر روش ها استفاده شده است. میانگین استنادها در پایان نامه ها ۳۹/۷ درصد است. مقوله "کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی" بیش از سایر مقوله ها و مقوله "حفاظت و نگهداری" از همه کمتر بکار رفته است.

پیشینه پژوهش در خارج از ایران

آیزنبرگ^۱ (۱۹۸۸) در پژوهشی با عنوان "روند موضوعات در علوم کتابداری و اطلاع رسانی" به تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در مجلات، خلاصه گزارشهای کنفرانسهای کتابداری و پایان نامه های کتابداری پرداخته است. نتایج وی نشان داد که در خصوص موضوعات "تکنولوژی"، "مدیریت"، "خدمات آموزش حرفه ای" و "تحقیق و تئوری" پژوهش های بیشتری صورت گرفته است.

^۱ Eisenberg

جارولین و واکار^۱ (۱۹۹۳) پژوهشی با عنوان "سیر تکامل علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۹۶۵-۱۹۸۵: تحلیل محتوای مقالات مجلات" انجام دادند. روش پژوهش، تحلیل محتوا و اهداف آن تعیین موضوع و روش‌های به کار رفته در مقالات مجلات بوده است. نتایج حاکی از آن بود که تناسب موضوعات "خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی" و "ذخیره و بازیابی اطلاعات" در میان موضوعات مقالات هر کدام ۲۵ تا ۳۰ درصد در سال‌های مورد بررسی بوده و موضوع "ذخیره و بازیابی اطلاعات" موضوع مورد علاقه بوده است و کمترین تحقیق انجام گرفته در "روش تحقیق" بین ۱ تا ۸ درصد بوده است.

کومار^۲ (۱۹۹۵) در پژوهشی با هدف تعیین موضوعات به کار رفته در مقالات و ویژگی‌های نویسندگان مقالات، به تحلیل محتوای ۳۱۲ مقاله از ۱۰ نشریه کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخت. نتایج حاکی از آن بود که نویسندگان مرد ۱۸۴ مقاله (۵/۶۰ درصد) و نویسندگان زن ۱۲۰ مقاله (۵/۳۰ درصد) منتشر کرده‌اند. بیشترین روش تحقیق به کار رفته در مقالات روش پیمایشی بود و موضوعات "فناوری اطلاعات" "خدمات کتابخانه‌ای" و "مدیریت" بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

یوزون^۳ (۲۰۰۲) پژوهشی با موضوع بررسی مقالات ۲۱ مجله هسته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۹ در کشورهای در حال توسعه و کشورهای اروپای شرقی انجام داد و نتایج نشان داد که از میان ۱۰۴۰۰ مقاله‌ی منتشر شده در ۲۱ نشریه هسته، تنها ۸۲۶ مقاله (۹/۷ درصد) از کشورهای در حال توسعه و کشورهای اروپای شرقی بوده است. بیشترین تعداد مقالات با نویسندگانی از کشورهای چین، عربستان سعودی، ترکیه، غنا، کویت و تایوان و کم‌ترین مقاله از کشورهای هند، نیجریه، پاکستان، برزیل و لهستان بوده است. همچنین مشخص شد که "بازیابی اطلاعات"، "نیاز اطلاعاتی" و "کاربرد اطلاعات" بیشترین موضوعات بکار رفته در تحقیقات محققان کشورهای در حال توسعه در آفریقا و آسیا بوده است.

کوفوگیناکیس، اسلاتر و کروملی^۴ (۲۰۰۴) در تحقیقی به تحلیل محتوای پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۲۰۰۱ پرداختند. نتایج نشان داد که محققان هفت مقوله موضوعی را ارائه داده‌اند که عبارت بودند از: دسترسی و بازیابی اطلاعات (۳۱۴ مورد)، مجموعه‌سازی (۱۹۳ مورد)، مدیریت (۱۳۵ مورد)، آموزش (۹۵ مورد)، مرجع (۷۷ مورد) و تاریخ کتابخانه‌ها و حرفه کتابداری (۳۶ مورد).

روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده و برای تحلیل موضوعی مقالات، "موضوع" بعنوان واحد ثبت در نظر گرفته شده است و مبنای تعیین موضوع نیز، مقوله‌های موضوعی الهام گرفته از لیزا^۵ می‌باشند. برای اختصاص توصیفگر موضوعی به مقالات، پس از بررسی عنوان هر مقاله، کل متن مقاله مورد مطالعه قرار گرفته است، به عبارت دیگر کل "مقاله" بعنوان زمینه در نظر گرفته شده است. متوسط میزان اطلاعاتی که سبب اختصاص یک توصیفگر موضوعی به متن مقاله شده است، با توجه به خود مقاله، گاه مقداری در حدود کل یک مقاله و در برخی موارد در حدود یک صفحه و در مواردی نیز در حد یک پاراگراف در نظر گرفته شده است. برای اختصاص توصیفگر موضوعی به مقالات نیز هیچ محدودیتی از نظر تعداد توصیفگر لحاظ نشده است.

جامعه پژوهش

جامعه مورد بررسی در این پژوهش، کلیه مقالات مندرج در دو نشریه "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ می‌باشد که جمعاً شامل ۲۹۶ عنوان مقاله می‌شود.

روش گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات

¹ Jarvelin; Vakkari

² Comar

³ Uzun . A

⁴ Koufogiannakis ; Denise ; Ellen Crumley

⁵ Library and Information Science Abstracts (LISA)

گرد آوری اطلاعات به این صورت انجام گرفته است که ابتدا با استفاده از سیاهه کنترل، فهرست کلیه مقالات و اطلاعات مربوط به پدیدآورندگان آنها به تفکیک هر شماره از نشریات مورد بررسی تهیه شد. سپس برای تعیین مقوله های موضوعی جهت تحلیل موضوعی مقالات، با استفاده از فهرست مقولات موضوعی لیزا، به عنوان طبقه بندی معیار، و با کمک اصطلاحنامه انجمن اطلاع رسانی آمریکا (اسیس)^۱ فهرست مستندی از مقولات موضوعی مورد نیاز تهیه و تنظیم گردید. در مرحله بعد، پس از بررسی عناوین و متون مقالات توصیفگرهایی به هر کدام اختصاص یافت و اگر خود توصیفگرها جزو تقسیمات فرعی و اصلی لیزا بودند، خودشان بعنوان موضوع انتخاب شدند مانند "رضایت کاربران" که زیر مجموعه "استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران" است. در مواردی که توصیفگر موضوعی اختصاص یافته به مقاله، در لیزا موجود نبود، با استفاده از اصطلاحنامه اسیس و روابط اعم و اخص موجود در آن، در یکی از طبقه بندی های لیزا قرار گرفت. در بعضی از موارد نیز موضوعاتی وجود داشته اند که در مقایسه با موضوع های دیگر تعداد زیادی از مقالات به آنها پرداخته بودند، اما، در مقوله های لیزا بعنوان موضوع فرعی در نظر گرفته شده اند، مانند موضوع "تحلیل استنادی" یا "وب سنجی" که زیر مجموعه مقوله فرعی "کتابسنجی، علم سنجی و اطلاع سنجی" هستند که در لیزا زیر مقوله "مواد و منابع" آورده شده است. در این مورد، مقوله فرعی "کتابسنجی، علم سنجی و اطلاع سنجی" بعنوان مقوله ای جداگانه در نظر گرفته شده و موضوعات "تحلیل استنادی"، "تحلیل محتوا" و "وب سنجی" بعنوان مقولات فرعی آن در نظر گرفته شده اند. در نهایت نیز پس از تحلیل محتوایی مقالات و اختصاص مقولات موضوعی و طبقه بندی و کد گذاری مقولات، نتایج حاصل از بررسی، جمع بندی و با استفاده از نرم افزارهای EXCEL و SPSS و فنون آمار توصیفی و استنباطی (آزمون کای/اسکوئر) در قالب جداول و نمودارها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته های پژوهش الف) تعداد مقالات

جدول ۱. توزیع فراوانی تعداد مقالات دو نشریه "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع رسانی" در سال های

۱۳۸۵ و ۱۳۸۶

نشریه	دوره	یادداشت سردبیر	مقاله	گزارش	نقد و معرفی (کتاب، مجله، پایان نامه و ...)	جمع سطری
فصلنامه کتاب	هفدهم، ۱۳۸۵	۴	۷۵	۷	۲۷	۱۱۳
فصلنامه کتاب	هجدهم، ۱۳۸۶	۴	۷۰	۵	۱۲	۹۱
جمع						
کتابداری و اطلاع رسانی	نهم، ۱۳۸۵	۴	۳۹	---	---	۴۴
کتابداری و اطلاع رسانی	دهم، ۱۳۸۶	۲	۴۷	---	---	۴۹
جمع						
جمع کل						
						۲۹۶

با توجه به داده های موجود در جدول ۱. در نشریات فوق الذکر در سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، مجموعاً تعداد ۲۹۶ عنوان مقاله به چاپ رسیده است. از این تعداد، فصلنامه کتاب در مجموع ۲۰۴ مقاله و فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی نیز ۹۲ مقاله منتشر کرده است.

¹ American Society For Information Science (ASIS)

ب) بررسی مقالات دو نشریه از جنبه تالیفی و ترجمه بودن

جدول ۲. توزیع فراوانی تعداد مقالات ترجمه و تالیف در دو نشریه "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ به تفکیک دوره انتشار

نام نشریه	دوره	تعداد کل مقالات	تالیف		ترجمه	
			تعداد	درصد	تعداد	درصد
فصلنامه کتاب	هفدهم، ۱۳۸۵	۱۱۳	۱۰۲	۹۰	۱۱	۱۰
فصلنامه کتاب	هجدهم، ۱۳۸۶	۹۱	۸۲	۹۰	۹	۱۰
جمع		۲۰۴	۱۸۴	۹۰	۲۰	۱۰
کتابداری و اطلاع‌رسانی	نهم، ۱۳۸۵	۴۳	۴۱	۹۵/۵	۲	۴/۵
کتابداری و اطلاع‌رسانی	دهم، ۱۳۸۶	۴۹	۴۵	۹۲	۴	۸
جمع		۹۲	۸۶	۹۳/۵	۶	۶/۵
جمع کل		۲۹۶	۲۷۰	۹۱/۲	۲۶	۸/۸

همانطور که در جدول ۲. قابل ملاحظه است از مجموع ۲۹۶ عنوان مقاله منتشر شده در نشریات "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" طی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ جمعاً ۲۶ عنوان (۸/۸ درصد) از مقالات ترجمه و ۲۷۰ عنوان (۹۱/۲ درصد) نیز بوسیله نویسندگان ایرانی تالیف شده‌اند. تعداد مقالات تالیفی در دوره‌های هفدهم و هجدهم فصلنامه کتاب به ترتیب ۱۰۲ (۹۰ درصد) و ۸۲ (۹۰ درصد) می‌باشد و در دوره‌های نهم و دهم فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز ۴۱ (۹۵/۵ درصد) و ۴۵ (۹۲ درصد) عنوان از مقالات تالیفی هستند. تعداد مقالات ترجمه در فصلنامه کتاب ۲۰ عنوان (۱۰ درصد) از کل مقالات) می‌باشد که ۱۱ (۱۰ درصد) عنوان آن در دوره هفدهم و ۹ (۱۰ درصد) عنوان آن در دوره هجدهم به چاپ رسیده است. و این تعداد در مورد فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۶ عنوان (۶/۵ درصد) می‌باشد که ۲ عنوان در دوره نهم و ۴ عنوان در دوره دهم منتشر شده است.

ج) بررسی پدیدآوردندگان مقالات دو نشریه مورد نظر از لحاظ جنسیت آنان

بر اساس داده‌های موجود در جدول ۳. از مجموع ۴۲۹ نفری که به عنوان نویسنده یا مترجم در پدید آوردن مقالات دو نشریه فصلنامه کتاب و فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ سهم داشته‌اند،

جدول ۳. توزیع فراوانی پدیدآوردندگان مقالات دو نشریه "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع‌رسانی" به تفکیک جنسیت آنان

نام نشریه	دوره	تعداد کل	مرد	زن
-----------	------	----------	-----	----

درصد	تعداد	درصد	تعداد	نویسندگان	
۳۴	۵۰	۶۶	۹۷	۱۴۷	دوره نهم و دهم (۱۳۸۵ و ۱۳۸۶)
۴۲/۵	۱۲۰	۵۷/۵	۱۶۲	۲۸۲	دوره هفدهم و هجدهم (۱۳۸۵ و ۱۳۸۶)
۴۰	۱۷۰	۶۰	۲۵۹	۴۲۹	جمع

جمعاً ۲۵۹ نفر (۶۰ درصد) مرد و ۱۷۰ نفر (۴۰ درصد) زن بوده اند. در تهیه و ارائه مقالات دوره های هفدهم و هجدهم فصلنامه کتاب، ۱۶۲ نفر (۵۷/۵ درصد) مرد و ۱۲۰ نفر (۴۲/۵ درصد) زن مشارکت داشته اند؛ و این ارقام در مورد فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی به ترتیب، ۹۷ نفر (۶۶ درصد) مرد و ۵۰ نفر (۳۴ درصد) زن می باشد.

د) بررسی پدیدآورندگان مقالات دو نشریه مورد نظر از حیث مدرک تحصیلی آنان

جدول ۴. توزیع فراوانی پدید آورندگان مقالات به تفکیک مدرک تحصیلی آنان

نامشخص	دکترا	دانشجوی دکترا	کارشناسی ارشد	دانشجوی کارشناسی ارشد	کارشناسی	تحصیلات
						نشریه
۱۸	۳۰	۲۲	۶۹	۲	۷	فصلنامه کتاب، دوره هفدهم، ۱۳۸۵
۹	۲۹	۱۵	۶۶	۴	۱۱	فصلنامه کتاب، دوره هجدهم، ۱۳۸۶
۲۷	۵۹	۳۷	۱۳۵	۶	۱۸	جمع
۹/۵	۲۱	۱۳	۴۸	۲	۶/۵	درصد
۳	۲۷	۱۱	۱۹	۶	۱	کتابداری و اطلاع رسانی، دوره نهم ۱۳۸۵
۵	۳۴	۱۱	۲۳	۶	۱	کتابداری و اطلاع رسانی، دوره دهم ۱۳۸۶
۸	۶۱	۲۲	۴۲	۱۲	۲	جمع
۵/۵	۴۱/۵	۱۵	۲۸/۵	۸	۱/۵	درصد
۳۵	۱۲۰	۵۹	۱۷۷	۱۸	۲۰	جمع کل
۸/۵	۲۸	۱۴	۴۱	۴	۴/۵	درصد کل

همانطور که جدول ۴. نشان می دهد، در تهیه و ارائه مقالات در دوره های هفدهم و هجدهم فصلنامه کتاب، بیشترین سهم را افرادی داشته اند که دارای مدرک کارشناسی ارشد با تعداد ۱۳۵ نفر (۴۸ درصد) بوده اند و پس از آن به ترتیب افرادی که دارای مدرک دکترا، ۵۹ نفر (۲۱ درصد) و افرادی که دانشجوی مقطع دکترا با تعداد ۳۷ نفر (۱۳ درصد) بوده اند، قرار دارند. و کمترین تعداد پدیدآورندگان مربوط به افرادی می شود که در حال تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد با تعداد ۶ نفر (۲ درصد) بوده اند. بیشترین تعداد پدیدآورندگان مقالات دوره های نهم و دهم فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی مربوط به افرادی می شود که دارای مدرک دکترا با تعداد ۶۱ نفر (۴۱/۵ درصد) بوده اند و پس از آن، بیشترین تعداد پدیدآورندگان مربوط به افرادی می شود که دارای مدرک کارشناسی ارشد با تعداد ۴۲ نفر (۲۸/۵ درصد) و پس از آن افرادی که در حال تحصیل در مقطع دکترا با تعداد ۲۲ نفر (۱۵ درصد) بوده اند. کم ترین تعداد پدیدآورندگان مربوط به افرادی است که دارای مدرک تحصیلی کارشناسی با تعداد ۲ نفر (۱/۵ درصد) بوده اند.

هـ) بررسی گرایش موضوعی مقالات دو نشریه مورد نظر

جدول ۵. گرایش موضوعی مقالات دوره های هفدهم و هجدهم "فصلنامه کتاب" را بر اساس مقولات موضوعی اخذ شده از لیزا نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود، عمده ترین گرایش موضوعی در مقالات دوره هفدهم فصلنامه کتاب، مقوله "کتابخانه ها و مراکز منابع" با تعداد ۷۸ (۱۵/۵ درصد) می باشد و پس از آن مقولات "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات"، "مواد و منابع" و "استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران" قرار دارند که به هرکدام بطور مساوی ۵۰ مرتبه (۱۰ درصد) پرداخته شده است. مقوله "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" با تعداد ۵ (۱ درصد) کمترین گرایش موضوعی مقالات را به خود اختصاص داده است.

در مقالات دوره هجدهم فصلنامه کتاب، مقوله "کتابسنجی، علم سنجی و اطلاع سنجی" با تعداد ۵۱ (۱۳/۷ درصد) بیش از سایر مقولات مورد توجه بوده است و پس از آن عمده ترین مقولات مورد توجه، "مواد و منابع" با تعداد ۴۴ (۱۱/۸۸ درصد) و "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" با تعداد ۳۸ (۱۰/۵ درصد) می باشند. در این دوره از نشریه نیز مقوله "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" با تعداد ۱ (۰/۲ درصد) همچنان کمترین گرایش موضوعی مقالات را شامل می شود.

در مجموع مقالات دو دوره فصلنامه کتاب، مقوله "کتابخانه و مراکز منابع" با تعداد ۱۱۱ (۱۳ درصد) بیش از سایر مقوله ها مورد توجه بوده است و پس از آن مقوله "مواد و منابع" با تعداد ۹۴ (۱۰/۸ درصد) و "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" با تعداد ۸۸ (۹/۸ درصد) قرار دارند و مقوله "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" نیز با تعداد ۶ (۰/۶ درصد) کمترین گرایش موضوعی مقالات را به خود اختصاص داده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی مقولات موضوعی در دوره های هفدهم و هجدهم فصلنامه کتاب

موضوعات	نشریه	فصلنامه کتاب. دوره هجدهم		فصلنامه کتاب. دوره هفدهم	
		تعداد	درصد ستونی	تعداد	درصد ستونی
کلیات کتابداری و اطلاع رسانی		۴۲	۸/۵	۳۱	۸/۴
حرفه کتابداری		۳۰	۶	۲۶	۷
کتابخانه ها و مراکز منابع		۷۸	۱۵/۵	۳۳	۹
استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران		۵۰	۱۰	۲۵	۶/۷
مواد و منابع		۵۰	۱۰	۴۴	۱۱/۸
سازمان کتابخانه		۲۰	۴	۳	۰/۷
ساختمان و تجهیزات کتابخانه		۵	۱	۱	۰/۲
فناوری کتابخانه		۲۰	۴	۱۰	۲/۷
خدمات فنی		۱۴	۲/۷	۵	۱/۴
ارتباط اطلاعاتی		۴۰	۸	۱۷	۴/۵
پیشینه های کتابشناختی		۲۳	۴/۵	۱۴	۳/۷
ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات		۵۰	۱۰	۳۸	۱۰/۵

۸	۷۱	۹	۳۳	۷/۵	۳۸	ارتباطات و فناوری اطلاعات
۲/۸	۲۵	۳/۵	۱۳	۲/۵	۱۲	رسانه ها
۷	۶۲	۱۳/۷	۵۱	۲/۳	۱۱	کتابسنجی، علم سنجی، اطلاع سنجی
۲/۲	۲۰	۳/۷	۱۴	۱/۲	۶	پژوهش، مطالعه و یادگیری
۲/۷	۲۴	۳/۵	۱۳	۲/۳	۱۱	سایر موضوعات
۱۰۰	۸۷۱	۱۰۰	۳۷۱	۱۰۰	۵۰۰	جمع

جدول ۶. توزیع فراوانی مقولات موضوعی در دوره نهم و دهم فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی

درصد از کل مقالات	جمع سطری	فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی . دوره دهم ۱۳۸۶		فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی . دوره نهم، ۱۳۸۵		نشریه / موضوعات
		تعداد	درصد ستونی	تعداد	درصد ستونی	
۲/۵	۱۰	۲/۳	۵	۳	۵	کلیات کتابداری و اطلاع رسانی
۵	۲۰	۴/۵	۱۰	۶	۱۰	حرفه کتابداری
۷	۲۸	۶/۸	۱۵	۷/۵	۱۳	کتابخانه ها و مراکز منابع
۶/۳	۲۵	۶/۸	۱۵	۶	۱۰	استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران
۹/۷	۳۹	۸/۵	۱۹	۱۲	۲۰	مواد و منابع
۲	۸	۱/۷	۴	۲/۳	۴	سازمان کتابخانه
۰/۵	۲	۰/۸	۲	۰	۰	ساختمان و تجهیزات کتابخانه
۴/۵	۱۸	۴/۵	۱۰	۴/۶	۸	فناوری کتابخانه
۰/۵	۲	۰/۴	۱	۰/۶	۱	خدمات فنی
۷/۵	۲۹	۶/۳	۱۴	۸/۵	۱۵	ارتباط اطلاعاتی
۶/۵	۲۵	۵/۳	۱۲	۷/۶	۱۳	پیشینه های کتابشناختی
۱۸/۵	۷۳	۱۹/۴	۴۳	۱۷	۳۰	ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات
۱۷	۶۷	۱۷/۵	۳۹	۱۶	۲۸	ارتباطات و فناوری اطلاعات
۳/۵	۱۳	۲/۶	۶	۴	۷	رسانه ها
۴	۱۶	۶/۳	۱۴	۱/۲	۲	کتابسنجی، علم سنجی، اطلاع سنجی
۲	۸	۲/۳	۵	۱/۸	۳	پژوهش، مطالعه و یادگیری
۳	۱۲	۴	۹	۱/۸	۳	سایر موضوعات
۱۰۰	۳۹۵	۱۰۰	۲۲۳	۱۰۰	۱۷۲	جمع

بر اساس داده های موجود در جدول ۶. موضوعات "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" با تعداد ۳۰ (۱۷ درصد) و "ارتباطات و فناوری اطلاعات" با تعداد ۲۸ (۱۶ درصد) و "مواد و منابع" با تعداد ۲۰ (۱۲ درصد)، سه اولویت نخست موضوعی مقالات

دوره نهم فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی را تشکیل می‌دهند و در دوره دهم این نشریه نیز همچنان موضوعات "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" با تعداد ۴۳ (۱۹/۴ درصد) و "ارتباطات و فناوری اطلاعات" با تعداد ۳۹ (۱۷/۵ درصد) و "مواد و منابع" با تعداد ۱۹ (۸/۵ درصد) گرایش‌های عمده مقالات محسوب می‌شوند و در هر دو دوره نشریه مذکور موضوع "ساختمان و تجهیزات" کتابخانه کمتر از سایر موضوعات مورد توجه بوده است.

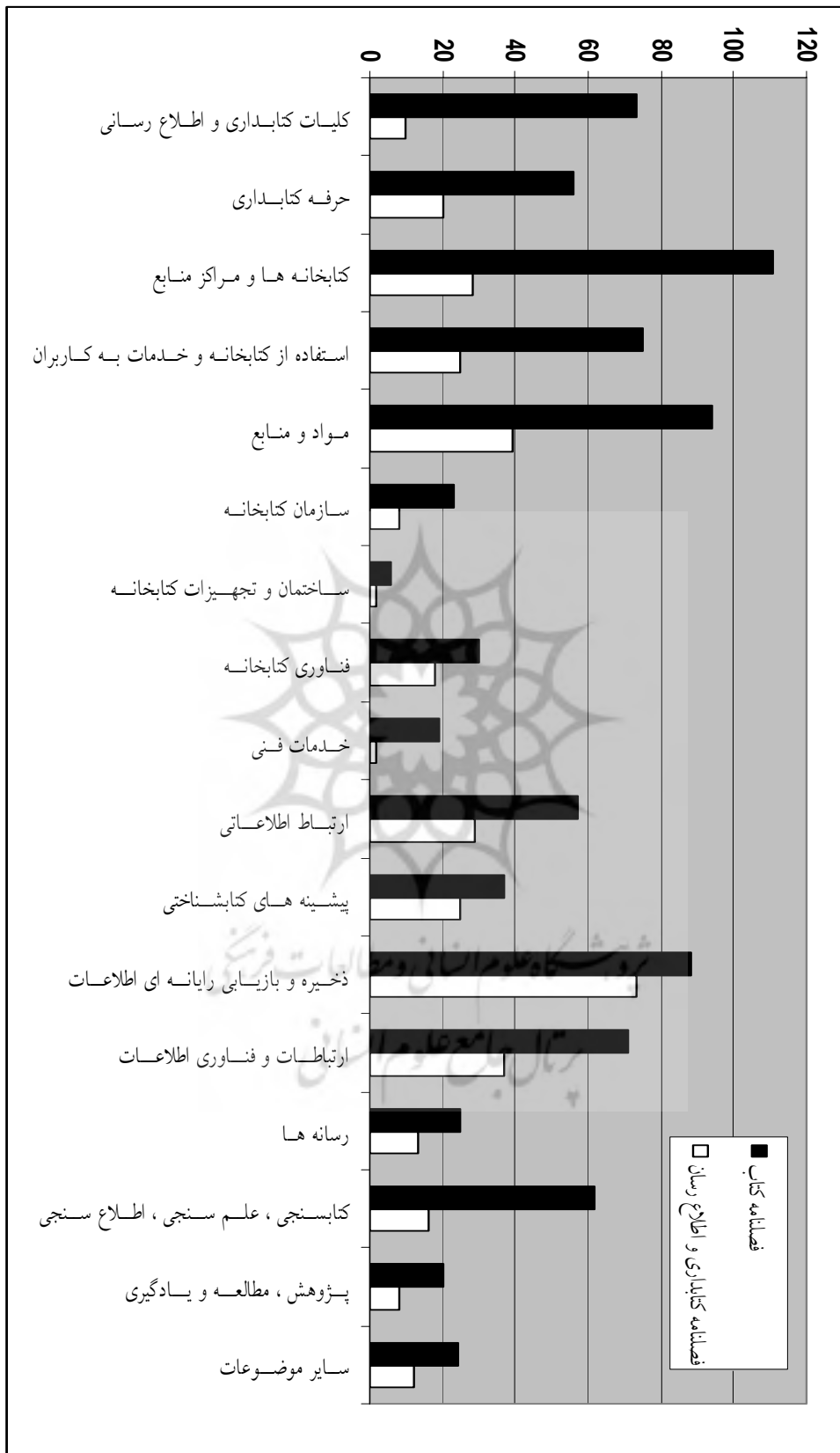
در مجموع مقالات دوره های نهم و دهم فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، مقوله "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" با تعداد ۷۳ (۱۸/۵ درصد) در رتبه نخست از حیث پرداخت موضوعی مقالات قرار دارد و پس از آن مقوله های "ارتباطات و فناوری اطلاعات" و "مواد و منابع" به ترتیب با تعداد ۶۷ (۱۷/۵ درصد) و ۳۹ (۹/۷ درصد) قرار دارند. مقوله های "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" و "خدمات فنی" بطور مشترک با تعداد ۱ (۰/۵ درصد) کمترین گرایش موضوعی مقالات دو دوره فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی را داشته اند.

جدول ۷. و نمودار ۱. توزیع فراوانی مقولات موضوعی را به طور کلی در دو نشریه مورد بررسی در سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ نشان می‌دهند.

جدول ۷. توزیع فراوانی مقولات موضوعی در مقالات دو نشریه "فصلنامه کتاب" و "فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی"

در سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶

درصد از کل مقالات	جمع سطری	فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی		فصلنامه کتاب		نشریه	موضوعات
		درصد ستونی	تعداد	درصد ستونی	تعداد		
۶/۲	۸۳	۲/۵	۱۰	۸/۵	۷۳		کلیات کتابداری و اطلاع‌رسانی
۶	۷۶	۵	۲۰	۶/۵	۵۶		حرفه کتابداری
۱۱	۱۳۹	۷	۲۸	۱۳	۱۱۱		کتابخانه ها و مراکز منابع
۸	۱۰۰	۶/۳	۲۵	۹	۷۵		استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران
۱۰/۵	۱۳۳	۹/۷	۳۹	۱۰/۸	۹۴		مواد و منابع
۲/۵	۳۱	۲	۸	۲/۵	۲۳		سازمان کتابخانه
۰/۶	۸	۰/۵	۲	۰/۶	۶		ساختمان و تجهیزات کتابخانه
۳/۷	۴۸	۴/۵	۱۸	۳/۵	۳۰		فناوری کتابخانه
۱/۶	۲۱	۰/۵	۲	۲	۱۹		خدمات فنی
۶/۸	۸۶	۷/۵	۲۹	۶/۶	۵۷		ارتباط اطلاعاتی
۵	۶۲	۶/۵	۲۵	۴/۵	۳۷		پیشینه های کتابشناختی
۱۳/۳	۱۶۱	۱۸/۵	۷۳	۹/۸	۸۸		ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات
۱۰/۸	۱۳۸	۱۷	۶۷	۸	۷۱		ارتباطات و فناوری اطلاعات
۳	۳۸	۳/۵	۱۳	۲/۸	۲۵		رسانه ها
۶	۷۸	۴	۱۶	۷	۶۲		کتابسنجی ، علم سنجی ، اطلاع سنجی
۲/۲	۲۸	۲	۸	۲/۲	۲۰		پژوهش ، مطالعه و یادگیری
۲/۸	۳۶	۳	۱۲	۲/۷	۲۴		سایر موضوعات
۱۰۰	۱۲۶۶	۱۰۰	۳۹۵	۱۰۰	۸۷۱		جمع

همانطور که داده‌های جدول ۷. نشان می‌دهند مقوله "ذخیره و بازیابی رایانه‌ای اطلاعات" با تعداد ۱۶۱ (۱۳/۳ درصد) بیشترین گرایش موضوعی مقالات دو نشریه مورد نظر را به خود اختصاص داده است. پس از آن به ترتیب مقوله‌های "کتابخانه‌ها و مراکز منابع" با تعداد ۱۳۹ (۱۱/۲ درصد) و "ارتباطات و فناوری اطلاعات" با تعداد ۱۳۸ (۱۰/۸ درصد) و "مواد و منابع" با تعداد ۱۳۳ (۱۰/۵ درصد) و "استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران" با تعداد ۱۰۰ (۸ درصد) و "ارتباط اطلاعاتی" با تعداد ۸۶ (۶/۸ درصد)، "کلیات کتابداری و اطلاع‌رسانی" با تعداد ۸۳ (۶/۲ درصد)، "کتابسنجی، علم سنجی و اطلاع‌سنجی" با تعداد ۷۸ (۶ درصد)، "حرفه کتابداری" با تعداد ۷۶ (۶ درصد)، "پیشینه‌های کتابشناختی" با تعداد ۶۲ (۵ درصد)، "فناوری کتابخانه" با تعداد ۴۸ (۳/۷ درصد)، "رسانه‌ها" با تعداد ۳۸ (۳ درصد) و "سازمان کتابخانه" با تعداد ۳۱ (۲/۵ درصد) قرار دارند. مقوله "ساختمان و تجهیزات کتابخانه" با تعداد ۸ (۰/۶ درصد) و پس از آن مقوله "خدمات فنی" با تعداد ۲۱ (۱/۶ درصد) و "پژوهش، مطالعه و یادگیری" با تعداد ۲۸ (۲/۲ درصد) کمترین گرایش موضوعی مقالات این دو نشریه را به خود اختصاص داده‌اند.

برای بررسی فرضیه پژوهش، از آزمون کای اسکور (X^2) در مورد داده‌های جدول ۷. استفاده شده است. و نتایج بدست آمده در جدول‌های ۸ و ۹. نمایش داده شده‌اند:

جدول ۸. شاخص‌های آماری آزمون کای اسکور در مورد توزیع فراوانی مقولات موضوعی دو نشریه "فصلنامه کتاب" و "فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی"

فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی		فصلنامه کتاب		نشریه	موضوعات
فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده		
۲۵/۹	۱۰	۵۷/۱	۷۳	کلیات کتابداری و اطلاع‌رسانی	
۲۳/۷	۲۰	۵۲/۳	۵۶	حرفه کتابداری	
۴۳/۴	۲۸	۹۵/۶	۱۱۱	کتابخانه‌ها و مراکز منابع	
۳۱/۲	۲۵	۶۸/۸	۷۵	استفاده از کتابخانه و خدمات به کاربران	
۴۱/۵	۳۹	۹۱/۵	۹۴	مواد و منابع	
۹/۷	۸	۲۱/۳	۲۳	سازمان کتابخانه	
۲/۵	۲	۵/۵	۶	ساختمان و تجهیزات کتابخانه	
۱۵	۱۸	۳۳	۳۰	فناوری کتابخانه	
۶/۶	۲	۱۴/۴	۱۹	خدمات فنی	
۲۶/۸	۲۹	۵۹/۲	۵۷	ارتباط اطلاعاتی	
۱۹/۳	۲۵	۴۲/۷	۳۷	پیشینه‌های کتابشناختی	
۵۰/۲	۷۳	۱۱۰/۸	۸۸	ذخیره و بازیابی رایانه‌ای اطلاعات	
۴۳/۱	۶۷	۹۴/۹	۷۱	ارتباطات و فناوری اطلاعات	
۱۱/۹	۱۳	۲۶/۱	۲۵	رسانه‌ها	
۲۴/۳	۱۶	۵۳/۷	۶۲	کتابسنجی، علم سنجی، اطلاع‌سنجی	
۸/۷	۸	۱۹/۳	۲۰	پژوهش، مطالعه و یادگیری	
۱۱/۲	۱۲	۲۴/۸	۲۴	سایر موضوعات	

جدول ۹. یافته‌های آزمون کای اسکور (X^2)

سطح معنی داری	درجه آزادی	مقدار آماره آزمون (X^2)	آماره کای اسکور
۰/۰۰	۱۶	۷۲/۴۸۸	

همانگونه که در جدول ۸. مشاهده می شود، تنها در یک مورد فراوانی مورد انتظار کمتر از ۵ می باشد و بنا بر داده های جدول ۹. نیز، از یک طرف، X^2 (مشاهده شده برابر با ۷۲/۴۸۸ می باشد که از مقدار X^2 بحرانی بزرگتر است و از طرف دیگر، سطح معنی داری ۰/۰۰۱ می باشد که کمتر از ۰/۵ است؛ بنابراین تفاوت فراوانی مقولات موضوعی در دو نشریه مورد بررسی معنی دار است و این بیانگر آن است که دو نشریه از لحاظ پوشش کلی موضوعی مشابه عمل کرده اند. بنابراین فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه "دو نشریه مورد بررسی از لحاظ پوشش موضوعی یکسان عمل نکرده اند" رد می شود.

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که از بین دو نشریه تخصصی در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی، یعنی "فصلنامه کتاب" و فصلنامه "کتابداری و اطلاع رسانی" در دوره های مربوط به سال های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶، فصلنامه کتاب مجموعاً مقالات بیشتری را در قالبها و عناوین مختلف به چاپ رسانده است. از نظر تعداد مقالات ترجمه و تالیفی، تفاوت چشمگیری بین این دو نشریه دیده نمی شود و حدود ۹۰ درصد مقالات آنها تالیفی بوده اند و بوسیله پژوهشگران و نویسندگان داخل کشور نوشته شده اند. از لحاظ جنسیت پدیدآورندگان مقالات، نقش مردان (۶۰ درصد) در تهیه و ارائه مقالات در هر دو نشریه بیش از زنان (۴۰ درصد) بوده و این نسبت در مورد فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی بیشتر است به نحویکه ۶۶ درصد مقالات را مردان و ۳۴ درصد مقالات را زنان پدید آورده اند. از لحاظ مدرک تحصیلی نویسندگان مقالات، در مورد فصلنامه کتاب، بیشترین تعداد مربوط به نویسندگان دارای مدرک کارشناسی ارشد (۴۸ درصد) بوده است و این مسئله در مورد فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، مربوط به نویسندگان دارای مدرک دکترا (۴۱/۵ درصد) می شود.

از لحاظ گرایش موضوعی مقالات در دو نشریه، چنانچه مقوله های "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات"، "فناوری اطلاعات و ارتباطات"، "ارتباط اطلاعاتی" و "فناوری کتابخانه" را مربوط به حوزه اطلاع رسانی بدانیم و سایر مقولات را درحوزه کتابداری به حساب آوریم، آنگاه، گرایش های اصلی موضوعی در مقالات فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، مربوط به حوزه اطلاع رسانی می باشند که در این مورد از فصلنامه کتاب پیشی گرفته است. دو اولویت نخست موضوعی در مقاله های فصلنامه کتاب را "کتابخانه ها و مراکز منابع" و "مواد و منابع" تشکیل می دهند و مقوله "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" در رتبه سوم قرار دارد. اما باید اذعان داشت که "فصلنامه کتاب" کمابیش به تمام موضوعات پرداخته است، در حالیکه برخی موضوعات از قبیل: اطلاع سنجی، کتابشناسی ها، فراهم آوری، حذفی ها، منابع قدیمی و کمیاب، کتابخانه های آموزشی و آرشووها در فصلنامه "کتابداری و اطلاع رسانی" به هیچ وجه مورد توجه نبوده اند. این مسئله زمانی از اهمیت بیشتری برخوردار می شود که بنا بر سیاست و خط مشی این نشریه موضوعات کتاب شناسی، نسخه شناسی و آرشو، در کنار موضوعات فناوری اطلاعات و ارتباطات و شبکه های اطلاع رسانی، از موضوع های اصلی این نشریه محسوب می شوند.

از آنجائیکه فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه "دو نشریه مورد بررسی از لحاظ پوشش موضوعی یکسان عمل نکرده اند" رد شده است، یعنی دو نشریه مورد بررسی از لحاظ پوشش موضوعی یکسان عمل کرده اند، اما، مواردی در خصوص گرایش موضوعی مقالات دو نشریه مورد بررسی وجود دارد که باید به آنها اشاره شود:

از نظر گرایش کلی موضوعی، مقاله های هر دو نشریه به حوزه اطلاع رسانی گرایش دارند، به نحویکه بیشترین گرایش موضوعی مقالات را مقوله "ذخیره و بازیابی رایانه ای اطلاعات" (۱۳/۳ درصد) به خود اختصاص داده است، که این مسئله را می توان حاصل تحولات اخیر در حوزه فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی و نفوذ و تاثیر آنها در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی به شمار آورد، و مقوله های "کتابخانه و مراکز منابع" یا "مواد و منابع" نیز که تا حد زیادی مورد توجه بوده اند، در واقع، از جنبه های مواجهه و تاثیر فناوریها و تغییرات مذکور به آنها پرداخته شده است.

نکته دیگری که در مورد گرایش موضوعی در مقاله های این دو نشریه به چشم می خورد، کم توجهی به برخی مباحث و موضوعات عمده و با اهمیت در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی می باشد. به عنوان مثال، گرایش عمده در مقوله "کتابخانه ها و مراکز منابع" به وضوح به سمت کتابخانه های دانشگاهی و تخصصی است و این در حالیست که هر یک از انواع کتابخانه ها در جایگاه خود دارای اهمیت بوده و اهداف خاصی را پیگیری می کنند و مسایل مختلف مبتلابه در مورد آنها در بستر مطالعات

حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی قرار می‌گیرد، ولی موضوعات کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های آموزشگاهی، کتابخانه منطقه‌ای و آرشیوها در مقالات این دو نشریه با کم‌اقبالی مواجه بوده‌اند. در مقوله کلیات کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز موضوع با اهمیت "فلسفه و نظریه" که سالهاست کارشناسان درخصوص کمبود مطالعات و پژوهش‌های منتشر شده درمورد آن در ایران متفق‌القول هستند، همچنان جایگاهی در تحقیقات و مقالات منتشر شده در این دو نشریه ندارد، و موضوعاتی نظیر تاریخچه و کنفرانسها و نمایشگاههای مرتبط با کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز از وضعیت مشابهی برخوردارند. در مقوله "مواد و منابع" نیز گرایش عمده به سوی ادواریها و منابع الکترونیکی است. این مساله را می‌توان حاصل رواج فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی دانست که دسترسی به اطلاعات را در محیط‌های وب و در قالبهای دیگر نظیر لوح فشرده، پایگاههای اطلاعاتی و سایر محملهای اطلاعاتی برای کاربران افزایش داده است. اما نکته‌ای که در این بین وجود دارد اینست که، علی‌رغم این وضعیت، که چشم‌پوشی از موضوعات مرتبط با منابع اطلاعاتی سنتی و چاپی موجود در کتابخانه و کیفیت خدمات کتابخانه را در مقالات این دو نشریه در پی داشته است، همانطور که داده‌ها نشان می‌دهند، مقوله "فناوری کتابخانه" که طبعاً باید مورد توجه قرار گرفته باشد، در اولویت دهم موضوعی دو نشریه قرار دارد! عبارت دیگر علی‌رغم تمایل به دسترسی به اطلاعات از طریق فناوریهای نوین، اما، مسایل مربوط به تجهیز کتابخانه‌ها و استفاده از انواع این فناوریها و نیازهای اطلاعاتی و آموزشی کتابداران جهت ارائه خدمات به مراجعه‌کنندگان مورد غفلت پژوهشگران و نویسندگان مقالات واقع شده است. یا در مقوله "پیشینه‌های کتابشاختی" موضوعات: قواعد فهرستنویسی، کتابشناسیها و از همه مهمتر موضوع چکیده‌نویسی به نحو چشمگیری از حوزه علاقه محققان خارج مانده‌اند. در حالیکه این موضوعات در شرایط جدید همچنان از اهمیت برخوردار هستند. موضوعات "خدمات فنی"، "رسانه‌ها"، "سازمان کتابخانه" و "پژوهش، مطالعه و یادگیری" نیز با فراوانی کم مورد توجه بوده‌اند.

بررسی موضوعی مقالات دو نشریه بوضوح نشان می‌دهد که پرداختن به مسایل و موضوعاتی که در دهه اخیر به نحو قابل توجهی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را تحت تاثیر قرار داده است از اولویت برخوردار بوده‌اند و ارائه راهکارها، روشها و دانش‌های جدید حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، فناوری اطلاعات و ارتباطات به جامعه علمی از جمله علایق نویسندگان مقالات بوده است. پرداختن به این مسایل بسیار ضروری و بااهمیت است اما شیفتگی مفرط و گرایش نامتوازن به سمت آنها نیز به همان اندازه هشدار دهنده می‌باشد، چرا که مسایل مربوط به نهادها و پدیده‌های اجتماعی، که کتابخانه‌ها و فرایند اطلاع‌رسانی نیز جزو آنها محسوب می‌شوند، و پذیرش و بکارگیری انواع فناوریها در آنها، نه بصورت یک بعدی بلکه بصورت کلیتی یکپارچه و متشکل از اجزای در هم تنیده وجود دارند و باید مورد بررسی و ملاحظه قرار گیرند. با توجه به یافته‌های پژوهش، می‌توان گفت که برخی از اجزای این کلیت مورد غفلت واقع شده‌اند. چنانچه بررسی‌ها نشان داده‌اند که، بسیاری از کتابخانه‌ها در ایران از لحاظ ساختمان و تجهیزات خارج از استاندارد‌های لازم هستند؛ و یا بخش قابل توجهی از کتابداران شاغل در آنها فاقد آموزش‌های لازم در بکارگیری فناوری‌های جدید هستند؛ و کتابخانه‌های عمومی کشور با انواع مشکلات مربوط به منابع، نیروی انسانی، استانداردها و ... دست به‌گریبان هستند؛ و چارچوب‌ها و اصولی که جنبه‌های عملی و نظری حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی را در بردارند، همچنان برای بسیاری از دانشجویان و شاغلان این حوزه نامشخص است؛ و بخش عمده‌ای از منابع انواع کتابخانه‌ها را همچنان مواد چاپی تشکیل می‌دهند؛ و بخش قابل توجه و مهمی از کاربران کتابخانه‌ها را کودکان تشکیل می‌دهند؛ و موارد بسیار دیگری که توجه به آنها در محدوده دانش کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده و لازم است که محققان نسبت به آنها تمایل بیشتری از خود نشان دهند، چرا که پرداختن به جنبه‌های مختلف این حوزه لازمه رشد متوازن آن محسوب می‌شود.

آذرانفر، جوانه، (۱۳۸۵)، تحلیل محتوای پایان نامه های تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع رسانی موجود در پایگاه اطلاع رسانی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران در سالهای ۱۳۸۲-۱۳۷۳، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

احمد لاری، رکن الدین؛ فرزین، فرزانه، (۱۳۷۶)، بررسی مقالات کتابداری و اطلاع رسانی ۱۳۷۴-۱۳۵۸. کتابداری، سال سی و یکم، دفتر ۲۶-۲۷، ص ۷۲-۵۸.

حری، عباس، (۱۳۷۸)، بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع رسانی ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷. در فهرست های رایانه ای: توسعه و کاربرد: مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست های رایانه ای در کتابخانه های ایران، ۲۷ و ۲۸ آبان، ۱۳۷۸، ص ۴۸-۲۹.

سیدین، سید مهرداد؛ باب الحوائجی، فهیمه، (۱۳۸۷)، تحلیل محتوای پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران شمال، علوم و تحقیقات تهران، علوم و تحقیقات اهواز و همدان در سال های ۱۳۷۲ - ۱۳۸۶. پیام کتابخانه ۱۵، ش ۱، ص ۹۵-۱۲۱.

شادمان فر، سمانه، (۱۳۸۷)، تحلیل محتوای مقالات همایشهای انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران از سال ۱۳۷۹ تا پایان سال ۱۳۸۵. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

ملیح، سعید، (۱۳۷۶) تحلیل محتوای مقالات کتابداری و اطلاع رسانی در نشریات کتابداری و اطلاع رسانی در سال های ۱۳۴۷-۱۳۷۷. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۶.

نیازی، سیمین، (۱۳۸۰)، بررسی گرایشهای موضوعی نشریات کتابداری و اطلاع رسانی در سالهای (۱۳۷۷-۱۳۴۷). فصلنامه کتاب، ش ۴۸، (بهار ۱۳۸۰)، ص ۶۱-۵۲.

هولستی، ال- آر، (۱۳۸۴)، تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی. ترجمه نادر سالار زاده امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۴.

- Eisenberg, M. B. (1988), Trend and issues in Library and Information Science. ERIC ED314099
- Jarvelin, Kalervo; Vakkari, Petti. (1993), " The Evaluation Of Library and Information science 1965 -1985 : A content Analysis of Journal Articles ", Information Processing and Management, vol . 29 . n . 1 .
- Koufogiannakis, Denise; Ellen Crumley, (2004), " Content Analysis in Librarianship research " . Journal of Information Science, 2006, 30 (3) : 227-239.
- Kumar S.A; Parkash T, (1995) " Bibliometric Analysis of Information Seeking Behavior Related Litrature ", Available at : www.istl.org
- Uzun . A, (2002) . "Library And Information Science Research in Developing Countries and Eastern European Countries : A Brief Bibliometric Perspective " . *The International Information & Library Review*, Volum 34 , Number 1 .

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی